

Sivas Gürün’de ölüm ve ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalar

HİLAİ POLAT

SİVAS GÜRÜN'DE ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Hilal POLAT

DTA Yayıncılık

-8-

**SİVAS GÜRÜN'DE ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ
İNANÇ VE UYGULAMALAR**

Yazar

Hilal POLAT

Editör

İsmet TUNÇ

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Samet TORUN

ISBN: 978-625-94425-2-5

Sertifika No: 74919

1. Baskı: Mayıs 2024 - Bursa

Yayıncı

DTA Yayıncılık Bilişim Ltd. Şti.

Odunluk Mah. Akademi Cad. Zeno Business Center Sitesi C ve

D Blok No: 2C İç Kapı No: 28 Nilüfer/Bursa

Telefon: +90 507 227 1297

e-posta: bilgi@dtayayincilik.com.tr

web: www.dtayayincilik.com.tr

Copyright © Bu Eserin bütün hakları DTA Yayıncılık'a aittir. Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

SİVAS GÜRÜN'DE ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Hilal POLAT

Bursa 2024

Hilal POLAT

1998 yılında Sivas'ın Gürün ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimi n i G r n'de tamamladı. 2016 yılında  niversite eğitimine Sivas Cumhuriyet  niversitesi'nde başladı. 2020 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimin başladı ve 2023 yılı temmuz ayında mezun oldu.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	5
Kısaltmalar	7
Ön Söz	9
Giriş.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMLAR VE KURAM

1. Ölüm	19
1.1. Tarih Öncesinde Ölümün Kültürel Boyutu	22
1.2. Sembolik Yaklaşımda Ölüm Olgusu.....	28
1.3. Ölüm Olgusunda Toprağın Rolü	31
1.4. Eşiklik (Liminality).....	34
1.5. Ahiret İnancı.....	35

İKİNCİ BÖLÜM ÖLÜM ÖNCESİNDEKİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Rüya Aracılığıyla Haber Verildiği Düşünülen Ölüm İnanışları	43
2. Hayvan ve Bitkiler ile Haber Verildiği Düşünülen Ölüm İnanışları.....	50
3. Doğa Olaylarıyla İlgili Ölüm İnanışlar	55
4. Eşyalar ile ilgili Ölüm İnanışları	58
5. Hasta Kişinin Fiziki ve Psikolojik Değişikliklerinin Ölümle İlişkisi.....	61
6. Ölümün Habercisi Kabul Edilen Diğer İnanışlar	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÖLÜM İLE GERÇEKLEŞEN KAYIPTA YAS TUTMA SÜRECİ

1. Yas Tutma Süreci	71
1.1. Yas Tutma Sürecini Belirleyen Etkenler	72
1.2. Yas Sürecinde Gösterilen Tepkiler	75
2. Ölüm Anında Başlayan Yas Tutma Sürecindeki Uygulamalar.....	76
2.1. Gargara Düşmek	76
2.2. Ölünün Gözlerini Kapatmak	77
2.3. Ölünün Üstündeki Giysileri Çıkarmak	79
2.4. Ölüm Anında Yapılan Diğer İşlemler	79
2.5. Cenazenin Duyurulması.....	80
2.6. Cenazenin Başında Beklemek	82
2.7. Cenazenin Defnedilmek Üzere Hazırlanma Aşamaları.....	85

2.7.1. Cenazenin Yıkanması ve Keflenilmesi.....	85
2.7.2. Cenaze Namazının Kılınması.....	89
2.7.3. Cenazenin Mezarlığa Taşınması.....	91
2.7.4. Cenazenin Defnedilmesi.....	92
3. Ölüm Sonrasında Devam Eden Yas Tutma Sürecindeki	
Uygulamalar.....	96
3.1. Telkin Vermek.....	97
3.2. Mezarın Üstünde Ateş Yakmak.....	98
3.3. Ağıt.....	98
3.4. Cumalık Dağıtmak.....	101
3.5. Iskat Devrine Oturmak.....	102
3.6. Yetmiş Bin Tevhid Hatimi Gerçekleştirmek.....	102
3.7. Ölü Yemeği Adeti.....	103
3.8. Başsağlığı Adeti ve Avutucu Sözler.....	107
3.9. Yas Alma.....	108
3.10. Belirli Yas Günleri.....	109
3.10.1 Ölen Kişinin İlk Cuma'sı ya da Yedisi.....	110
3.10.2 Ölen Kişinin Kırkının Çıkması.....	111
3.10.3 Ölen Kişinin Elli İkisinin Çıkması.....	114
3.10.4 Cenazeden Sonraki İlk Bayram.....	114
3.10.5 İddet Süresi.....	115
3.11 Mezarlar ve Mezar Taşları.....	116
Sonuç.....	125
Kaynak Kişiler.....	129
Kaynakça.....	131
Ekler.....	137
Ek. 1:.....	137
Ek. 2:.....	140

KAYNAKÇA

- Acartürk, Buket (2012). "Toprağın Binlerce Yıllık Macerası". ACTA TUR-CICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. 1:1-7.
- Aydın, Rümeyza (2022). Ahiret İnancının İnsan Üzerindeki Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Atay, T. (2012). Din Hayattan Çıkar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, Pertev N. (1982). Folklor ve Edebiyat 2. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Bozkuş, Metin (2006). Sivas Aleviliği, (2. Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Burcu Esra ve Akalın Emel (2008). "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar", Türkiye Araştırmaları, 8:29-54.
- Charmaz, Kathy (1980). The Social Reality Of Death: Death In Contemporary America, New York, Random House.
- Cohen, Anthony P. (1999). Topluluğun Simgesel Kuruluşu. (çev: Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Cultraro, Massimo (2007). "Combined efforts till death: funerary ritual and social statements in the Aegean Early Bronze Age". In Performing Death: Social Analyses of Funerary Traditions in the Ancient Near East and Mediterranean (Laneri, N. editor), The University of Chicago Oriental Institute Seminars (Vol. 3, pp. 81-108).
- Demir, Nurdan (2018). "İslam Hukukuna Göre Vefat İddeti Bekleyen Kadının Durumu". Kocaeli İlahiyat Dergisi. 2 /1: 23-37.
- Dimitrijevic, Aleksandar (2021). "Ferenczi'nin İleri Dönem Yazılarında Ölüm Arzusu, Travma ve Sevgi". (çev: Aylin Ülkümen). (ed. Yılmaz Yücel). Yıkıcılık ve Ölüm Dürtüsü. İstanbul: İthaki Yayınları. 110-132.
- Diñç, Abdülkerim (2004). "Gagauz Folklorunda Ölüm", A.Ü. Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 25:89-106.
- Eliade, Mircea (1999). Şamanizm, (çev: İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.

- Eliade, Mircea (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, (çev: Lale Arslan). İstanbul: Kabbacı Yayınevi.
- Eraslan, Aylin (2020). "Kinship Forever: Patrilocal Settlement of Thousands of Years, Ancestral Chamber Hishashe". *Turkish Studies*. 15(4): 507-529.
- Eren, Metin (2010). "Sembol Dilinin Bir Örneği Olarak Rüya: Türk Kültüründe Ölüme Yorulan Rüya". *Turkish Studies*, 5/4: 1074-1099.
- Eren, Metin (2012). "Türk Kültürüne Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller. ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. 1: 259-271.
- Ersoy, Ruhi (2014) "Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller", *Milli Folklor* 54:86-101.
- Ertit, Volkan (2021). "Adana Arap Alevlerinde Cenaze Ritüellerindeki Dönüşüm: Daha Az Masraf, Daha Az Külfet". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 211-234.
- Eyuboğlu, İsmet Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Fatış, Emrullah (2016). *İnanç ve Ahlak Bağlamında Dört Kitaptan Yankılar*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Göçmen Gülşah (2016). "Jude the Liminal: A Catastrophic Pursuit?." *DTCF Dergisi*. 56/2: 287-301.
- Göde, H. A. , Türkan, H.K. (2015) . "Karaağaç Arap Nusayri Alevlerinde Ölüm İnançları ve Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, Nisan, 67-88.
- Güç Işık, Ayşe (2012). "Müslüman-Yezidi İlişkileri Örneğinde Arındırıcı Bir Madde Olarak Toprak". *ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*.1: 273-280.
- Gülakan Kaman, Sevdâ (2015). "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine", *Turkish Studies*. 10/8: 1137-1154.
- Güldeste, Gülseren (2020). *İslamiyet'in Kharonları: Gassallar, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.
- Gündüz, Samettin (2012) "Reşadiye Yöresinde Yas Geleneği". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 7/14: 1905-1916.

- Gürsel, Nedim (2007). "Türklerde Ölümün Sözlü İfadesi". (ed. Gilles Veinstein). Osmanlılar ve Ölüm. (çev: Ela Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları. 93-118.
- Harmancı, Meriç (2014). "Kutlu Başlangıçtan Ebedi İstirahatgaha: Türk Tasavvuf Edebiyatında Toprak Algısı", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. 13: 23-38.
- Helwing, B. (2012). "An age of heroes? Some thoughts on Early Bronze Age funerary customs in northern Mesopotamia". First International Symposium of the Tübingen Post-Graduate School, Tübingen, Germany.
- Hökelekli, H. (2008). Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- İlgaroğlu, Muhammet C. (2021). "Lale Alegori Üzerinden Dostluk ve Birlikte Yaşama Ahlakı", Al-Farabi International Journal on Social Sciences.6/4: 86-94.
- Irmak, Yılmaz (2018). "Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları", Dil ve Edebiyat Araştırmaları. 17: 191-222.
- İnce, Aynur (2012). "Anadolu'da Alevî-Bektaşî Geleneginde Kerbelâ Toprağının Kullanımı". ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. 1: 248-258.
- Joffe, Alexander H., & Dever, William G. (2003). "Slouching toward Beer-sheba: Chalcolithic mortuary practices in local and regional context". The Near East in the southwest. Essays in honor of William G. Dever, 45-67.
- Kalaycı Durdu Bircan ve Durdu Aydın (1998). "Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm". Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997. Ankara: Kültür Bakanlığı Hagem Yayını.
- Kalkan, Emrullah (2018). "Kalkolitik Dönemde Yukarı Dicle Vadisi'nde Ölü Gömme Gelenekleri", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, 11/2: 1429-1453.
- Karaarslan, Mehmet (2011). "Kaşkay Türklerinde Ölümle İlgili Bazı İnanmalar ve Ölüm Öncesine Dair Uygulamalar", Motif Akademi Halkbilimi Dergisi. 329-344.
- Karaca Nesrin T. ve Üçer Müjgan (2016). "Beşik-Eşik-Keşik ya da Sivas Sözel Kültüründe Ölüm". Folklor/Edebiyat. 22/85: 23-50.
- Kellehear, Allan (2012). Ölümün Toplumsal Tarihi, (çev: Tuğçe Kılınç). Ankara: Phoenix Yayınları.

- Keskin, Mustafa (2003). "Sarısaltık Ocağına Bağlı Alevilerde Ölüm ile İlgili İnanç ve Ritüeller", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 15/2: 115-130.
- Kitabı Mukaddes Şirketi (2015). Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit: Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil, İstanbul: Orhan Matbaacılık.
- Koca, Fatih (2014). "Dini Musiki Formu Olarak Salat ü Selam Kültürü", C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. 18/1:117-153.
- Korlaelçi, Murtaza (2020). "Ahlaki Hayat ve Öbür Dünya İnancı". Felsefe Dünyası Dergisi. 72:5-28.
- Kur'an-ı Kerim.
- Malinowski, Bronislaw (2000). Büyü, Bilim ve Din, (çev: Saadet Özkal). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Mercan, Sibel (2021). "Ölüm Dürtüsü Psikanalizin ve Psiknalizin Ölümü". (ed. Yılmaz Yücel). Yıkıcılık ve Ölüm Dürtüsü. İstanbul: İthaki Yayınları. 133-145.
- Moore, Jerry D. (2015). Kültür Teorileri. (çev: A. Erkan Koca), Ankara: Atıf Yayınları.
- Nicolas, Michele (2007). "Anadolu Yatırırlarını Ziyaret". (ed. Gilles Veinstein) Osmanlılar ve Ölüm. (çev: Ela Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları. 143-162.
- Ok, Betül (2014). "Sosyolojik Bir İmgelem Olarak Ağıt", III. Türkiye Lisanüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-I. İstanbul. 67-77.
- Ögel, Bahaeddin (1984). İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öksüz, Gamze (2018). "Türk Rus Mitolojilerinde Mitik Dünya, Ölüm ve Ruh Anlayışı". AVRASYA Uluslararası Araştırma Dergisi. 6/15:1029.
- Ölmez, Özlem (2008). Türk Folklorunda Ölüm Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Örnek, Sedat Veyis (2016). Türk Halkbilimi. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2017). Anadolu Folklorunda Ölüm. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Özbaş, Mustafa (2010). "Kurtarıcı Kargadan Burnu Pislikten Çıkmayan Kargaya: Türk Halk Anlatılarında Karganın Dönüşümü", Milli Folklor. 22/88:57-65.
- Özbudun Sibel, Şafak Balkı, Altuntek N. Serpil (2005) Antropoloji Kuramlar, Kuramcılar, Ankara: Dipnot Yayınları.

- Özdamar, Fazıl (2022). "Adana'da Yaşayan Şambayadı Türkmenlerinde Ölüm Etrafında Gelişen İnanç ve Uygulamalar". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 19: 37-59.
- Özser, Tevhide (2021). *Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Erken Tunç Çağı Toplum Yapısı Analizi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Özterzi, Sevil (2011). *Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açısından Değerlendirilmesi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Perrin, Helene (2007). "Kazaklarda ve Kırgızlarda Kara Üi Yurdu ve Yas Tutma". (Ed. Gilles Veinstein). *Osmanlılar ve Ölüm*. (çev: Ela Güntekin), İstanbul: İletişim Yayınları. 75-118.
- Rahimzhanova, Aray (2022). "Sembolik Antropoloji Araştırma Kuramlarının İncelenmesi". *Bilim Lideri*, 1(46). Rowan, Yorke M. (2014). "The mortuary process in the Chalcolithic Period". *Masters of Fire: Copper Age Art from Israel*, 100-13.
- Sağır, Adem (2013). "Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği". *Milli Folklor*. 25/98: 125-137.
- Sağır Adem ve Kütükçüoğlu Mehmet (2014). "Ölüm Sosyolojisi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3/2: 472-476.
- Sanal, Aslıhan (2013). *Yeni Organlar Yeni Hayatlar*. (çev: Selin Sıral). İstanbul: Metis Yayınları.
- Saraç, Ömer (2017). "Geçmişten Günümüze Boyabat Ölüm Adetleri". *Studies Of The Ottoman Domain*. 7/13: 185-198.
- Saraç, Ömer (2021). "Samsun Folklorunda Ölüm ve Kovid-19 Salgını", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 50: 237-276.
- Schimmel, Annemarie (1998). *Sayıların Gizemi*, (çev: Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Spellman, W.M. (2017). *Ölümün Kısa Bir Tarihi*, (çev: Ahmet Bora Pekiner). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Şahhüseyinoğlu, Nedim (2000). *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*. İstanbul: İtalik Yayınları.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi: 03.02.2023).
- TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/telkin--ce-naze>. (erişim tarihi: 03.02.2023).

- Temel Eğinli Ayşen ve Nazlı Azra Kardelen (2018). "Kültürün Koruyucu Gücü: Kültürel Semboller", *Egemia*. 2:56-74.
- Tunç, İsmet (2021). "Din ve Kültür İlişkisi". *Teoloji ve Antropoloji Perspektifinden Din ve Kültür İlişkisi-I*. (Ed. İsmet Tunç-Abdulasvasıf Eraslan). Ankara: Eskiyei Yayınları, 9-38.
- Tunç, İsmet. (2021). Ölümsüzlüğün Dinlerdeki Yansımaları ve Transhümanizm, (Ed. Talip Demir). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Turner, Victor (1967), "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites of Passage," in *The Forest of Symbols*, ed. Victor Turner, Ithaca, NY: Cornell University Press, 93-111.
- Turner, Victor (2018). Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı. (Çev: Nur Küçük), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Türkmen, Fikret (2012). "Türk Kültüründe Tarihi Gelişim İçinde Hayvan ve Bitkilerin "Ölçü Birimi" Olarak Kullanılması Hakkında", *Milli Folklor*. 24/95: 96102.
- Uhri, Ahmet (2010). Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi. İstanbul: Ege Yayınları.
- Van Gennep, Arnold (2022). Geçiş Ritleri, (çev: Oylum Bülbül Beşler), İstanbul: Nora Kitap.
- Yayan Hülya ve Can Çilem (2021). "Sanat ve İletişim Açısından Neslihan Kıyar Resimlerinin Çözümlemeleri", *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8/28:156-179).
- Yazıcı Ayla (2021). "Ölüm ve Ölüm Dürtüsü ile Baş Etme Yolu Olarak Sanat: Fayyum Portreleri". (ed. Yılmaz Yücel). *Yıkıcılık ve Ölüm Dürtüsü*. İstanbul: İthaki Yayınları. (232-249).
- Yeşildal, Ünsal Y. (2020). "Alevi-Bektaşî Geleneğinde Tavşanla İlgili İnanç ve Uygulamalar", *The Journal of Academic Social Science Studies*. 13/79:169-181.
- Yüksel, Emrullah (2001) "Mutlak Adâletin Tecelli Edeceği İnanıcı (Âhîret)", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: 17-29.
- Zara, Ayten (2011). Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci. Yaşadıkça, 73-90.
- Zaripova Çetin, Çulpan (2008). "Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17/1: 155-168.